

DUCHOVNÁ A ZMYSLOVÁ VÝCHOVA

Duchovná a zmyslová výchova Marty Pohnerovej prehlbuje úctu k životu. Počas štúdia žiak poznáva vlastnú identitu a postupne nachádza význam vnútornej slobody človeka. Úvahy o všetkom živom, skúmaním prírody sa približuje žiak k princípu rovnovážnych vzťahov medzi všetkými živými bytosťami. Poznávanie seba samého privádza k pochopeniu vlastnej roly v živote. Vonkajší a vnútorný priestor života, nám ponúka úvahy o vzťahu jedinca k prostrediu, v ktorom sa pohybuje, a ktorý ho spätne ovplyvňuje. Riešenie otázok je založené na súzvuku medzi námetom, vrozenými dispozíciami žiaka a citlivým použitím výtvarných prostriedkov.

Vo svojej práci: M. Pohnerová kladie otázku: „Co je vlastne cesta? Cesta je tvůj každodenní život. Základní otázka, která sa stáva mottem pro budoucí výchovu a vzdělání lidí, je to otázka holé existence na této planetě a samozřejmě zachování všech opravdových hodnot vytvořených lidmi (1, s. 5).“ Z tohto pohľadu treba vidieť aj výučbu predmetov v našich školách. Stojíme na križovatke! Pozrieme sa do minulosti a uvidíme neustále hľadanie cieľov, ktoré viedli k formálnemu napodobňovaniu pseudoskutočnosti. Tak sa i výtvarná výchova pomaly dostala do slepej uličky. Niet preto divu, že jej existencia je znovu spochybňovaná.

„Naše cesta vypadá spíš jako bezhlavý úprk k neznámému cíli. Z našich škol zmizel prostor pro soustředění, pro přemýšlení o detailu. ... Důležité je, aby se základním kamenem stala výchova k vnitřní svobodě, která vede k identite osobnosti. Uvědomí-li si člověk svou jedinečnost na tomto světě a pochopí-li ji pod vlivem správné výchovy jako odpovědnost za sebe, za ostatní lidi a za celý náš svět, je to asi budoucí program ... (2, s. 6).“

Metódu opäť iného pohľadu na predmet a vyučovanie výtvarnej výchovy nazvala M. Pohnerová metódou „*duchovní a smyslovej výchovy*“. Pre náš výtvarno-komunikačný projekt *Konflikt* je táto koncepcia východiskom pri stanovení osnovy projektu. Autorkina duchovná a zmyslová výchova je členená tak, aby bolo žiak schopný všetkými zmyslami prežívať tento náš svet, aby vnímal živly ako súčasť prírodnej aj ľudskej sily. Táto výchova smeruje k uvedomovaniu si predovšetkým spolužitia človeka so svetom.

M. Pohnerová uvádza, že nie sú dôležité finálne práce, ale záleží predovšetkým na prežívaní, pochopení, sústredení a stotožňovaní, preto musia mať

čas žiaci aj pedagóg, aby o tom mal čas premýšľať aj so žiakmi na výtvarnej výchove. Pochopenie tohto princípu stotožnenia je pre žiaka dôležitejšie ako tvorba bez predchádzajúcej koncentrácie. (3) Autorka citlivo opisuje svoju prácu, miesto vzniku programu duchovnej a zmyslovej výchovy a koncepcie jej vyučovania. Duchovný a zmyslami precítený text v troch publikáciách je písaný a nami vnímaný ako duchovná aura a je podvedome cítená osobnosť autorky a jej pokora k svetu a všetkému, čo k nemu patrí, teda je aj transcendentálna.

“... Celý princíp lze pochopit třeba na stéble trávy. Stéblo trávy je součástí mateřské rostliny, ta je součástí louky... Nemohu zcela prožít louku bez toho, že cítím její vůni, dotýkám se stébel trav. Přemýšlím o stéble, o jeho jedinečnosti a zároveň sounáležitosti s loukou. Pochopení stébla trávy je pochopením mé vlastní existence. Proto musím mít čas na to, abych o tom mohla přemýšlet s dětmi třeba při výtvarné výchově. Pochopení tohoto principu ztotožnění je pro děti důležitější, než kresba stébla trávy bez předcházející koncentrace. Ke kresbě, malbě, nebo otisku v materiálu dojde dítě samo, bude si třeba chtít zaznamenat to jedinečné a neopakovatelné stéblo trávy, bude to jeho svobodná volba, bude to hledání, jehož smyslem je poznávání sama sebe.

... Nejdříve se budeme muset zamyslet nad řadou důležitých otázek, které zdánlivě s výtvarnou výchovou nesouvisí. Např. otázky etiky, estetiky, filosofie, náboženství atd. Plně si uvědomuji, že je to velký program, na němž se bude řadu let podílet hodně vzdělaných, moudrých a dobrých lidí. Nedomnívám se, že to budou jen pedagogové. Předmět výtvarná výchova se v samém principu změní a možná, že se nebude jmenovat výtvarná výchova, ale třeba výchova k citlivému vnímání a prožívání tohoto světa. ...Duchovní a smyslová výchova je otevřeným návrhem, jak vést dialog mezi dospělými a dětmi. Každý by se měl snažit vstoupit do tohoto dialogu sám za sebe, protože největším přínosem pro výchovu je právě otevřený člověk se všemi svými dobrými a špatnými vlastnostmi, se všemi úspěchy a neúspěchy (4, s. 5).“

Duchovná a zmyslová výchova je rozdelená na tri hlavné časti. Prvá sa nazýva „O všem živém“ a je určená deťom predškolského veku a prvému stupňu základnej školy. Druhá časť „Poznávání sebe sama“ je venovaná deťom a dospelým, aj žiakom a učiteľom. Tretí diel „Vnější a vnitřní prostor života“ je určený dospievajúcim deťom a dospelým.

„... Metoda duchovní a smyslové výchovy je otevřeným systémem, v němž se učitel i děti stávají sami tvůrci hodin. Vzájemně se inspirují a společně hledají poučení, smysl a krásu. Hlavním inspiračním zdrojem je tento svět, jehož jsme součástí. Nehledejme v tomto systému metodiku dřívějšího typu. V jednotlivých kapitolách najdeme názory a myšlenky, které mají přinést nový pohled na tzv. motivaci v hodinách výtvarné výchovy. Vycházejí z přirozeného principu, jenž vede k plnému prožití života. Každý, kdo tuto metodu přijímá, stává se současně jejím autorem. Po formální stránce je tomuto účelu přizpůsobena. Připomíná středověky glosář. Teprve až do něj budou své myšlenky poznamenávat učitelé, posluchači vysokých škol a třeba i žáci, stane se živým, dokonalejším, ale nikdy nebude úplně hotov. Součástí jednotlivých kapitol sou i záznamy z vlastní praxe, které nejsou závazné, přinášejí jen letmý náznak řešení. ...Základní východisko předmětu nazvaného duchovní a smyslová výchova tkví především ve výchově k modernímu přístupu k životu na této planetě (5, s. 177).“

Uvedomujeme si, že všeobecným trendom v súčasnej výtvarnej pedagogickej praxi nie je len snaha učiť jedinca rôznym výtvarným technikám a postupom, ba ani tendencia pracovať výhradne s nadanými a talentovanými žiakmi.

Práve naopak, najčastejšie riešenou otázkou je ako sprístupniť výtvarné umenie, cítenie a tvorenie čo najširšej časti populácie, ako umožniť takmer každému jedincovi výtvarne vyjadriť svoj názor, postoj, výtvarne tvorivo sa prejaviť. Teda všetko to, čo prezentujú metódy a stratégie výtvarnej výchovy a praxe, platí aj pre neštandardných žiakov, žiakov so sensoricko-motorickým či mentálnym postihom, ktorí tvorí cca 5% populácie a voči, ktorým nesmieme ostať ľahostajní a hlavne netrpezliví (to sa týkalo aj žiakov piatej triedy v ktorej sme realizovali výtvarný projekt). Aj keď sú zrejmé rozdiely v spôsobe prijímania informácií a spôsobe motivácie.

Autorkine úvahy „o čase“ pokladáme za dôležitú časť na pochopenia koncepcie. „Svět je plný obrazů, vůní, chutí, struktur, zvuků a vzrušujícího prostoru pro tvorbu a myšlení. Je to z našeho lidského pohledu neomezený časový prostor pro život. Člověk v něm hledá řád, snaží se ho organizovat a konkretizovat. Vytvořil proto i řadu nepružných, nefunkčních a dogmatických schémat pro myšlení a tvorbu, kterou aplikuje především na školní výchovu a vzdělání. Zachází tak bohužel i s časem, což si nejméně uvědomuje. ... Časový prostor, v němž se jedinec pohybuje, má zcela individuální charakter, tj.uvědomování si jeho tvaru i délky trvání časové

jednotky. Učitel se přímo dotýká individuality času dítěte, je za ni odpovědný a musí ji pochopit a respektovat. Dosud jsme se ve školách soustřeďovali na jakousi, po obou stranách uzavřenou cestu vpřed, cestu korytem vyschlé řeky (nebo cestu zajatců v babylonské říši).

Domnívali jsme se, že vymezením prostoru pro pohyb v čase, vytvoříme ideální podmínky pro koncentraci i uvolnění. Čím více se tato cesta úžila, tím rychlejší tempo pohybu vpřed jsme požadovali. Byla to cesta mechanického učení v poloze lineárního myšlení. Do ní se bohužel čím dál více nevešly tzv. pomalé i pomalejší děti. Odpadly v různých ročnících, jejich zájem o vzdělání se změnil v odpor. (6, s. 26 - 33)“

Autorka rozpracovala v „Duchovní a smyslove výchove“ znaky identity, ktoré sú pre pedagogickú prax prínosom tým, že upozorňujú na negatívne javy masovokomunikačných vizuálnych prostriedkov, ktoré vedú dnešnú generáciu do stavu príjemcov a nie kreatívnych tvorcov, čo pokladáme za alarmujúci stav pre ich budúci osobnostný rozvoj.

„...Při pozornějším sledování výtvarného projevu dětí docházíme k tomu, že už v raném věku se člověku daří najít sebe sama ve tvaru, barvě a rozložení prvků na ploše i v prostoru. Člověk se vrací do svého vnitřního prostoru, kde čerpá inspiraci v duchovní oblasti, kde jsou uloženy individuální vazby na tvary a barvy. Pocházejí-li tyto znaky identity z prenatálního období, nebo zda jsou znakem naší duše z období „před narozením“ - nevíme. Domnívám se, že bychom je měli pečlivě zaznamenat a dále s nimi pracovat. Možná, že vytvářejí přirozený základ pro naše originální myšlení. ... Opak je však v našich školách pravdou. Celou dobu se snažíme, abychom tento osobitý způsob myšlení a vyjadřování podřídili schémátům, která jsme pro lidské myšlení a tvorbu vytvořili. (7 s. 22)“.

Autorkin „vnitřní a vnější prostor života“ v nás vyvolal asociácie návratov k realizácii praktickej realizačnej časti diplomovej práce s názvom *Schránka*¹ z roku 2001. Práve svojím obsahom, ktorý je blízky nášmu chápaniu života prepojeného v špirálovitej abstrakcii recyklácie duchovnej hodnoty v nás.

„... Tvoří základ pohybu, který přechází z vnitřního prostoru do vnějšího a naopak, to je duchovní život člověka. Skutečný i snový svět se nám zjevuje, stále se v něm pohybujeme, nepřetržitě překračujeme práh mezi nimi. Není bez zajímavosti, že tento práh se posunuje. U dítěte zpočátku splývá, sen je možný, dítětem uvnitř reálně prožívaný. U dospělého je sen úmyslně potlačován, nebo pečlivě utajován.

Většinou se nehodí do světa schémat založených na vizuálních vjemech, které pokládáme za kritérium reality tohoto světa ... (8, s. 34).“

V realite sveta vnútorného a vonkajšieho nachádza autorka „dary identity“. „Tajemství života uvnitř matky, paměť, kterou jsme s prvními slovy ztratili. Život na této planetě je rovněž životem uvnitř matky, jen se změnil prostorový rozměr. Žijeme dále v životodárné vodě, dýcháme vzduch, jsme vyživováni pupeční šňůrou, která nás spojuje s touto planetou. ... Vnitřní a vnější prostor života nelze rozdělit ani z pohledu biologické existence. ... Začínáme již u malých dětí. Sledujeme pečlivě jejich čmárání a hledání výrazu pro realitu. V jejich práci se objevuje často určitý tvar. Nemusí být vyjádřen přímo kresbou, ale bývá ukryt i v kompozičním rozložení věcí, čar nebo skvrn na ploše. Lze ho vysledovat i v prostorovém uspořádání věcí kolem dítěte. Při pozornějším studiu ho můžeme nalézt i ve zvukovém tvaru, případně i v hlasové intonaci. ... Najít tvar, který je mi blízký, uvědomit si prostor, v němž se cítím bezpečně a dobře, vyhledat barevnou skladbu pro svou duši a objevit tóny, které mě oslovují – to je obrovská práce. Pokud ji však člověk zvládne, najde sebe sama, začne si lépe rozumět a objeví tak pevný bod pro svůj život. ... V podstatě tudy vede cesta ke svobodě osobnosti. ... Vážíme si svých „darů identity“ a uvědomíme-li si, jakou cenu mají pro každého z nás, budeme si vážit identity druhých. Zdánlivě jednoduché, přesto však to nejtěžší na světě (9, s. 22).“

Tretia publikácia programu „duchovní a smyslové výchovy“ sa ďalej zaoberá tým čo sa „děje uvnitř těla“ a ponúka návod k realizácii výučby výtvarnej výchovy, počas ktorej sa má motiváciou deja vlastného tela spracovať záznam, dokumentácia o svojom vnútre.

„Úkol vyžaduje navození atmosféry postupného uvolnění a posléze soustředění pozornosti na obtížně vnímatelné děje uvnitř těla. ... Dítě leží na zádech, má zavřené oči, je ticho. Pokládá si ruce na prsa, sleduje drobné záchvěvy, bušení srdce, poslouchá vzduch v plicích, zaznamenává, kudy proudí krev. Potom se otočí na břicho a na připravený papír kreslí a maluje celý děj svého těla. Během práce podle vlastní potřeby sledování opakuje. Hledáme vnější i vnitřní obraz, pokoušíme se vnímat, jak pracují naše smysly, zachycujeme chutě, vůně, zvuky, barvy, tvary (10, s. 45).“

Autorka chápe výtvarnú tvorbu, ako cestu k harmónii, ktorú každý z nás má v sebe a po ktorej všetci túžime, bez toho, aby sme si to možno uvedomovali. Dokáže načúvať svetu a nachádzať v človeku veľmi citlivo to, čo v ňom je odjakživa krásne a

prirôdzené hotové, uložené v ňom. Program duchovnej a zmyslovej výchovy vychádzal z hlbokého štúdia psychológie Carla Gustava Junga, východnej čínskej a japonskej filozofie, filozofie gréckej i z učenia Jana Patočku. Hlavným cieľom programu Marty Pohnerovej je nachádzanie cesty k vlastnej duši, poodhalením rúška nášho vnútorného sveta a prebudenie prirodzeného ľudského citu. Program „Duchovnej a zmyslovej výchovy“ bol pre našu realizáciu výtvarno-komunikačného projektu *Konflikt* štartom. Program ma ambíciu viesť žiakov k slobodnému výtvarnému prejavu, kde sú práce žiakov citlivo vnímané a sú chápané ako ich autentické výpovede, pretože pohľad detí je veľmi odlišný od pohľadu dospelých a je v ňom obsiahnutá citlivosť ich vnímania a prežívania.

Poznámky

- 1 SLÁVIKOVÁ, Katarína. *Papier ako výtvarný materiál. Diplomová práca.* Prešov : PU FHPV, 2001. 121 s.

Zoznam bibliografických odkazov:

- (1) POHNEROVÁ, Marta. *Duchovní a zmyslová výchova. I. díl.* Olomouc : FANTISK, Polička, 1992. s. 5. ISBN: 80-901438-2-2.
- (2) tiež, s. 6.
- (3) POHNEROVA, Marta. Svetlo. In *Výtvarná výchova*, 1994/1995. roč. 35, č. 2, s. 20-22.
- (4) POHNEROVÁ, Marta. *Duchovní a zmyslová výchova. I. díl.* Olomouc : FANTISK, Polička, 1992. s. 5. ISBN: 80-901438-2-2.
- (5) ROESELVÁ, Věra. *Proudy ve výtvarné výchově.* Praha : SARAH, 2000. s. 177. ISBN: 80-902267-3-6.
- (6) POHNEROVÁ, Marta. *Duchovní a zmyslová výchova. I. díl.* Olomouc : FANTISK, Polička, 1992. s. 26-33. ISBN: 80-901438-2-2.
- (7) POHNEROVÁ, Marta. *Duchovní a zmyslová výchova. II. díl. Identický tvar pohybu psychické energie.* Svitavy : DTP Centrum LORENC, 1994. s. 22.
- (8) POHNEROVÁ, Marta. *Duchovní a zmyslová výchova. III. díl.* Rychnov nad Kněžnou : JEŽEK, 1997. s. 34. ISBN: 80-85996-05-7.
- (9) POHNEROVÁ, Marta. *Duchovní a zmyslová výchova. II. díl.* Svitavy : DTP Centrum LORENC, 1994. s. 22.
- (10) POHNEROVÁ, Marta. *Duchovní a zmyslová výchova. III. díl.* Rychnov nad Kněžnou : JEŽEK, 1997. s. 45. ISBN: 80-85996-05-7.

